

MUHTASAR MENAR

Muhtasar'ul Menar: İlm-i usul-i fıkhıtan bahseden bir kitaptır.

İlm-i usul-i fıkhı: (بَاتِ الثَّانِيَةَ بِالْأُولَى وَهُوَ عِلْمٌ يُعْرَفُ بِهِ أَحْوَالُ الْأَدِلَّةِ وَالْأَحْكَامِ الشَّرْعِيَّةِينَ مِنْ حَيْثُ أَنَّ لَهَا دَخْلًا فِي إِثْمِ) Ahkam-ı şer'iyyeyi edile-i şer'iyye ile isbat etmekte kendisi için tesir olması haysiyetiyle edile-i şer'iyye ve ahkam-ı şer'iyyenin halleri kendisi ile bilinen ilimdir.

Mevzuu: Edile-i şer'iyye ve ahkam-ı şer'iyyedir.

Gayesi: Saadetüd'dareyn'dir.

Musannıfı: Ebul'berekât hafızud'dîn abdullah'in-neseffî'dir.

Şeriatın asılları dörttür: Kitap, Sünnet, İcma, Kıyas

Kitap: (هُوَ النَّظْمُ الْمُنَزَّلُ عَلَى رَسُولِنَا مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ الْمَنْقُولُ عَنْهُ تَوَاتُرًا) . Bizim rasülümüz Muhammed aleyhisselam üzerine inzal olunan, O'ndan da tevatüren naklolunan nazımdır. Kitap yalnız nazım olmadığı gibi yalnız mana da değildir. Nazmüd'dâl alel'mamadır. Yani manaya delalet eden nazımdır.

Kitabın kısımları dörttür: Vücüh'ün-nazım, Vücüh'ül- beyan, Vücüh'ül-istiğmal, Vücüh'ül-vukuf.

Vücüh'ün-nazım; kelimenin manaya vaz'ı itibarıyla olan taksimidir ki dört kısımdır. Hâs, âm, müşterek, müevvel

Hâs: (وَهُوَ مَا وَضِعَ لِمَعْنَى مَعْلُومٍ عَلَى الْأَنْفِرَادِ جِنْسًا أَوْ نَوْعًا أَوْ عَيْنًا) . Cins, nevi veya ayn olarak münferit (tek başına) olmak üzere malum bir mana için vazolunan lafızdır. (Usulcülerin ıstılahı olarak hâs; tek bir mana için yalnızca kendisinin tayin ve tahsis edilmiş olduğu her lafızdır.) Hükmü: Delalet ettiği manayı kat'î surette ifade etmesidir. Yani hâs olan lafız açıktır, anlaşılmasında bir güçlük bulunmaz. Bu sebeple vazolunduğu manaya kat'î olarak delalet eder.

Emir hâs'tandır.Emir için hususi bir sığa lazımdır.(Buradaki emirle maksat namaz kıl, oruç tut gibi olan emirlerdir.)

Fiil-i rasül (rasülüllah efendimizin fiilleri) vücup ifade etmez. Yani onun yaptığı her şeyi yapmak bize vacip değildir.

Mesela peygamberimiz visal orucu tutardı.Peygamberimizin bu fiilini sahabe emir telakki ederek ona uymak istediler, ancak bundan yasaklandılar.

Emrin mücebi men edildikten sonra veya men edilmeden evvel vücup ifade etmesidir. Emir ister bir şarta taalluk etsin isterse bir vasıfla hususileşsin tekrarı iktiza etmediği gibi buna ihtimali de yoktur.Emir cinsinin en azı üzerine vaki olur. Sahih bir kavle göre tamamına da ihtimali vardır.

Emrin hükmü ikidir. Eda ve kaza.

Eda: Emir sebebiyle vacibi bizzat yerine getirmeye denir.

Kaza: Emir sebebiyle vacibin mislini yerine getirmeye denir. Eda ve kaza mecazen birbiri yerinde kullanılabilir, birinin niyeti ile diğeri eda edilebilir. İkisi de aynı emir sebebiyle vaciptir.

Edanın neveleri üçtür:

Eda-i kamil: Meşru kılındığı şekilde eda olunandır. Cemaatle vaktinde kılınan namaz gibi.

Eda-i kâsır: Vasıflarında noksanlığı olan edadır. Münferiden vaktinde kılınan namaz gibi.

Eda şebîhün bil'kaza: Kazaya benzeyen edadır. Lâhikın namazı gibi

Kazanın neveleri üçtür:

Kaza bimisli-i makul: Makul bir misil ile yapılan kaza demektir ki, namazı namazla, orucu oruçla kaza etmek gibi.

Kaza bimisli-i gayr-i makul: Makul olmayan (yani akılla anlaşılmayan) bir misil ile yapılan kazadır ki, şeyh-i faninin oruç için fidye vermesi gibi.

Kaza bimanel'eda: eda manasında olan kazadır. Bayram namazına kıyamda yetişemeyen birinin bayram tekbirlerini rukûda alması gibi

Husün (Güzellik)

Me'murun bih (emirler) için bir güzellik olması lazımdır. Yani Hz. Allah'ın bütün emirlerinde bir güzellik vardır. Bu da iki şekilde olur; güzellik ya bizzat kendisindedir veya güzelliği bir başka şeyden alır.

Husün limanen fî aynihi: Güzellik bizzat kendisinde olana denir. İki kısımdır:

a) Vaz'ındaki bir manadan dolayı güzel olandır. İman gibi. İmanı vazededen vâzî şükranı nimet için vazetmiştir.

b) Vaz'ındaki bir manadan dolayı güzel olana mülhak, gayrısından dolayı güzel olana da müşabihtir. Oruç tutmak gibi. Bu her iki kısmın hükmü aynıdır. (Yani me'murun bihin sukuta ihtimali olmayıp arızı bir takım sebepler onu bizatihi düşürebilir.)

Husün limanen fî gayrihi: Kendisinde güzellik olmayıp güzelliği başkasından alana denir. İki kısımdır:

a) Me'murun bihi eda etmekle, kendisinden güzellik aldığı gayr eda edilmiş olmayandır. Abdest emri gibi. Abdest güzelliği namazdan alır ama abdest emri yerine getirilmekle namaz eda edilmiş olmaz. Ayrıca namazı kılmak gerekir.

b) Me'murun bihi eda etmekle, kendisinden güzellik aldığı gayr eda edilmiş olandır. Cihad emri gibi. Cihad güzelliğini îlâ-i kelimetillah'tan alır. Yani bir insan cihad ettiği zaman aynı zamanda îlâ-i kelimetillahı da yerine getirmiş olur. Bu her iki kısmın hükmü aynıdır. Yani emrin vücubunun bekası gayrin bekası ile,

sukutu da gayrın sukutu iledir.

Vakit itibarıyla emir iki kısımdır

Vakitten mutlak olan ve vakitle mukayyed olan. Vakitten mutlak olan emir herhangi bir vakitle kayıtlanmayan emirdir ve fevrî olarak yerine getirilmesi icap etmez. Vakitle mukayyed olan ise, kayıtlı olduğu vakitlerde yerine getirilir.

Vakitle mukayyed olan emir dörttür:

1. Vakit; müedda için zarf, edası için şart, vücûbu için de sebep olandır. Namaz vakti gibi
2. Vakit; müedda için mîyar, vücûbu için de sebep olandır. Ramazan-ı Şerif ayı gibi.
3. Vakit; müedda için mîyar olup, vücûbu için sebep olmayandır. Ramazan orucunun kazası gibi
4. Vaktin müşkil olmasıdır. (Yani bir yönüyle zarfa diğer yönüyle de mîyara benzemesidir.) Hac vakti gibi

Zarf: Vaktin müeddadan (o vakitte yapılacak ibadetten) fazla olmasıdır. Namaz vakti uzun olduğu halde namaz sadece onun bir kısmında kılınır.

Mîyar: Vaktin müeddadan fazla olmayıp belki ona müsavi olmasına denir. Oruç gibi ki, orucun vakti imsaktan iftara kadar olup, oruç bu vaktin tamamında tutulur.

Nehî de hâstandır. Emir nasıl ki husünde (güzellikte) kısımlara ayrılıyorsa nehi de kubuhta (çirkinlikte) kısımlara ayrılır. Yani Allah'ın her emrinde bir güzellik olduğu gibi yasaklarında da çirkinlik söz konusudur.

Kubuh (Çirkinlik)

Kubuh limanen fi aynihi: Kabihlik bizzat kendisinde olandır. İki kısımdır.

a) Vaz'an kabih olan. Yani vazeden vâzının onu çirkin olarak vazetmesine denir. Küfür gibi. Küfrü vazaden vâzı onu küfran-ı nimet için vazetmiştir.

b) Şer'an kabih olan. Hür kimseyi satmak gibi

Kubuh limanen fi gayrihi: Kendisinde bir kabihlik olmayıp kabihliği başkasından alandır. İki kısımdır.

a) Vasfen kabih olan. (aslında kabihlik olmayıp vafında kabihlik olandır.) Bayram günü oruç tutmak gibi. Oruç tutmak normalde güzel bir şey iken bayram günü olması itibarıyla mekruhtur. Çünkü bayramlar Allah'ın ziyafet günleridir. Bayram günü oruç tutmakta ziyafetullah'tan îraz (yüzçevirme) vardır.

b) Mücaviren kabih olan. Yani aslında kendisinde kabihlik olmayıp, başka bir şeye yakınlığından dolayı kabih olandır. Cuma saatinde alışveriş yapmak gibi. Alışveriş normalde kabih olmadığı halde Allah'ın "cumaya koşun" emrine muhalefet olduğu için kabih kabul edilir.

Âm: (سَبِيلِ الشُّمُولِ وَهُوَ مَا تَتَنَاوَلُ أَفْرَاداً مُتَّفِقَةً الْخُدُودِ عَلَى) . Şumul bir yol üzere tarifleri bir olan fertlere şamil olan lafızdır. Hükmü: Kesin olarak şamil olduğu yerde hükmünün geçerli olmasıdır. Hatta âm ile hâssın neshi caizdir. Bir lafzın âm olması iki şekilde olur. Hem lafız hem de mana olarak veya yalnız mana olarak olur. Mesela Rasûlüllah efendimiz Medine'ye sonradan yerleşen ve oranın sıcağına alışamayıp kendilerinde cilt hastalığı tezahür eden bir kabile için zekat develerinin bevillerinden ve sütlerinden içmeleri için hususi olarak (hâs) izin vermiştir. Daha sonra ise Rasûlüllah efendimizin bevin tamamından genel olarak kaçınılması ile ilgili beyanı vaki olmuştur. Umumi olan bu beyan daha önceki hususi izni kaldırmıştır.

Müşterek: (دِ بِالْبَدَلِ وَهُوَ مَا تَتَنَاوَلُ أَفْرَاداً مُخْتَلِفَةً الْخُدُودِ) . Bedeliyet ile tarifleri farklı olan fertlere şamil olan lafızdır. (Biz buna Türkçede eşsesli kelimeler diyoruz.) Yani bir lafzın birbirinden farklı manaları olmasına denir. Hükmü: Bu manalardan hangisinin kastolunduğunu anlayabilmek için düşünmek ve araştırmak icap eder. Mesela Kur'an-ı kerimde boşanmış olan kadınlar için “ üç kurû” beklemeleri şeklinde bir ifade vardır. Ancak bu ifadenin hem hayız hem de tuhur şeklinde iki şekilde izahı vardır. Ancak bunlardan hangisinin kastolunduğunu anlamak için araştırma icap eder.

Müevvel: (وَهُوَ مَا تُرَجِّحُ مِنَ الْمُشْتَرَكِ بَعْضُ وَجْهِهِ بِغَالِبِ الرَّئِيِّ) . Müctehidin zann-ı galibi ile müştereğin vecihlerinden bazısını tercih etmesine denir. (Yani birden fazla manası olan lafzın, manalarından birisini tercih etmeye denir.) Hükmü: Galat'a ihtimali olmakla birlikte kendisiyle amel edilmesidir. Mesela boşanmış olan kadınların üç kurû' beklemeleri ile alakalı ayette hem tuhur hem de hayız manası olduğu halde Hanefi alimleri yaptıkları teemmül neticesinde hayız manasını tercih etmişlerdir.

Vücüh'ül-beyan : Kelimenin manaya delaleti itibarıyla olan taksimidir.(Yani kullanıldığı manada lafızdan anlaşılan mananın açıklığı ve kapalılığı bakımından yapılan taksimdir.) Vuzuh cihetinden dört, hafa' cihetinden de dört olmak üzere toplam 8 kısımdır.

Vuzuh cihetinden zahir, nass, müfesser ve muhkem olmak üzere dört kısımdır.

Zahir: (وَهُوَ مَا ظَهَرَ الْفَرَادُ مِنْهُ بِصِغَتِهِ) . Sigası ile kendisinden murad olunan mana zahir olandır. Hükmü: Kendisinden zahir olan şeyle amelin vacip olmasıdır. Mesela Hz. Allah'ın “Allah alışverişi helal kıldı, faizi haram kıldı” ayeti, alım satımın helal kılındığı ve faizin haram kılındığı hususunda zahirdir. Çünkü ayetteki “helal kıldı” ve “haram kıldı” lafızlarından açık ve aşikar olarak anlaşılan bu manadır.

Nass: (وَهُوَ مَا زَادَ وَضُوحاً عَلَى الظَّاهِرِ بِمَعْنَى مِنَ الْمُتَكَلِّفِ) . Mütakellimden kaynaklanan bir mana sebebiyle zahir üzerine açıklık cihetinden ziyade olandır. Hükmü: Te'vile ihtimali olmakla birlikte izah edildiği şeyle amelin vacip olmasıdır. Mesela Hz. Allah'ın “Allah alışverişi helal kıldı, faizi haram kıldı” ayeti, alım satımın helal kılındığı ve faizin haram kılındığı hususunda zahir, alışveriş ile faizin farklı oldukları hususunda nass'tır.

Müfesser: (وَهُوَ مَا زَادَ وَضُوحاً عَلَى النَّصِّ مِنْ غَيْرِ اخْتِمَالِ تَنْوِيلِ) . Tevil ihtimali olmaksızın nass üzerine açıklık cihetinden ziyade olandır. Hükmü: Nesih ihtimali olmakla birlikte kendisi ile amelin vacip olmasıdır. Mesela Hz. Allah'ın tevbe suresi 36. ayetinde “siz de müşriklerle topyekün harbedin” ifadesindeki “müşrikler”

kelimesi zahir (manası açık) ve âm bir lafızdır. Fakat tahsısı (hususilik manası) anlaşılması muhtemeldir. Kendisinden sonra “kâffeten” lafzı zikredilmekle tahsıs ihtimali kalkmış ve “el-müşrikine” kelimesi müfesser bir lafız haline gelmiştir.

Muhkem: (دُ بِهِ عَنِ اِحْتِمَالِ النَّسْخِ وَالتَّيْبِيلِ وَهُوَ مَا اُحْكَمَ الْمُرَا). Kendisi ile murad olunan mana nesih ihtimalinden uzak olandır. Hükmü: Şüphesiz amel etmenin vacip olmasıdır. Mesela Allah’a, ahiret gününe, peygamberlere iman, zulmün haramlığı, adaletin farz olduğuna dair naslar mevcuttur. Ve bunların ebedi olup, ortadan kalkma (nesih) ihtimalleri olmadığına dair karineler mevcuttur. Bu tarz naslara muhkem denir. Ancak peygamberimizin vefatından sonra hiçbir ayetin neshi mümkün olmadığı için bütün kur’an-kerim muhkem olmuştur.

Vücüh’ül beyan hafa’ cihetinden de dört kısımdır: Hafi, müşkil, mücmel, müteşabih

Hafi: (وَهُوَ مَا خَفِيَ الْمُرَادُ بِهِ بَعْدَ رِضٍ تَحْتَاجُ إِلَى الطَّلَبِ). Talebe muhtaç olan bir arız sebebiyle kendisiyle murad olunan mana gizli olandır. Hükmü: Bu gizlilik bir ziyadelikten dolayı mı yoksa bir noksanlıktan dolayı mı olduğunu izhar için araştırma yapılmasıdır. Mesela hırsızlık yapan erkek ve kadının elinin kesileceğine dair ayet-i kerime mevcuttur. Bu ayet-i kerimede; hırsızlığın şartlarının fazlasıyla mevcut olduğu tarrâr (yankesici) ile bu şartların eksik bulunduğu nebbaş’a (kefen soyucu) da şamil olup olmadığı hususunda gizlilik vardır.

Müşkil: (وَهُوَ فَوْقَ الْخَفِيِّ لِاحْتِیاجِ الطَّلَبِ وَ التَّنْمُلِ). Talep ve teemmül ihtiyacında hafinin fevkında (üstünde) olandır. Hükmü: Murad olunan mana beyan edilinceye kadar düşünmek ve hak olduğuna inanmaktır. Mesela gusül ile alakalı Hz. Allah’ın “fettahherû” emri olup, iftial babından olmakla mübalağa ifade eder. Halbuki abdest ayetinde böyle bir mübalağa yoktur. Buradaki mübalağadan maksat bedeninin dış kısmından olan yerleri yıkamanın farz olduğu, iç kısmından olan yerleri yıkamanın ise farz olmadığıdır. Gusül hakkındaki ayet-i kerime; ağız bir yönüyle dahili bedenden bir yönüyle de harici bedenden olmakla ağız hakkında müşkildir. Ağız; bedeninin dış kısmından kabul edilerek yıkanmalı mı, yoksa iç kısmından kabul edilerek yıkanmamalı mı. Müşkilat buradadır. Ulemamız bu hususu araştırdıktan sonra gusülde mübalağa ifadesi olduğu için ağız yıkamanın farz olduğuna, abdestte ise farz olmayıp sünnet olduğuna hükmetmişlerdir.

Mücmel: (وَهُوَ مَا اشْتَبَهَ مُرَادُهُ فَاحْتِیاجُ إِلَى الْاِسْتِفْسَارِ). Murad olunan mana kapalı olup, açıklanmaya muhtaç olandır. Hükmü: Mücmil tarafından murad edilen mana beyan edilinceye kadar beklemektir. Mesela kur’an-ı kerimde namaz, zekat vs. emirler vardır. Ancak bunların nasıl yerine getireceği kur’an-ı kerimde zikredilmemiştir.

Müteşabih: (وَهُوَ مَا لَمْ يُرَجَّ بَيَانُ مُرَادِهِ لِشِدَّةِ خَفَائِهِ). Gizliliği şiddetli olduğu için murad olunan mananın beyanı ümid edilmeyendir. Hükmü: Murad olunan mananın hak olduğuna inanmakla birlikte beklemektir. Müteşabih lafızlar iki kısımdır. Müteşabihüllaflaz ve müteşabihül manadır.

Vücühül’istiğmal; Lafzın manada kullanılışı itibarıyla olan taksimidir. Dört kısımdır. Hakikat, mecaz, sarih, kinaye

Hakikat: (وَهِيَ اسْمٌ لِمَا أُرِيدُ بِهِ مَا وُضِعَ لَهُ). Vazolunduğu mana kendisi ile murad olunan şey için isimdir.

Mecaz: (غَيْرُ مَا وُضِعَ لَهُ وَهُوَ اسْمٌ لِمَا أُرِيدُ بِهِ). Vazolunduğu mananın gayrisi kendisi ile murad olunan şey için isimdir. Bir lafız ile hem hakiki hem mecazi mana kastolunmaz. Hakiki mana ile amel etmek mümkün olan yerde mecazi mana terk edilir.

Hakiki mana terk edilip mecaza gidilen yerler: Adetin delaleti ile, kelamın mahallinin delaleti ile, mütekellime raci olan mana sebebiyle, nazmın siyakının delaleti ile, kendi nefsinde lafzın delaleti ile.

Sarih: (وَهُوَ مَا ظَهَرَ مُرَادُهُ بَيِّنًا). Açıkça muradının zahir olduğu lafızdır. Hükmü: Niyete bakılmaksızın icabının sabit olmasıdır. Mesela bir insan “talak” lafzını kullanırsa niyet ne olursa olsun talak yerine gelir.

Kinaye: (وَهُوَ مَا لَمْ يَظْهَرَ الْمُرَادُ بِهِ إِلَّا بِقَرِينَةٍ). Kendisiyle murad olunan mana zahir olmayıp ancak karine ile bilinendir. Hükmü: niyet veya niyet makamına kaim bir şey olmadan hükmünün geçerli olmamasıdır. Mesela kocanın hanımına “istediğin yere git” demesi gibi. Böyle bir söz söylendiğinde kişinin niyetine bakılır. Eğer bunu boşama niyeti ile söylemişse boşama vaki olur. Aksi takdirde boşama söz konusu olmaz.

Vücühül'vukuf: Sâmiin (dinleyenin) lafız ile manaya vakıf olması itibarıyla olan taksimidir ki dört kısımdır: Dâl bil'ibare, dâl bil'işare, dâl biddelale, dâl bil'iktiza

Dâl bil'ibare: (وَهُوَ الْعَمَلُ بِظَاهِرِ مَا سَبَقَ الْكَلَامُ لَهُ). Kelamın, kendisi için söylendiği şeyin zahiri ile amel etmektir. “Anne babaya üf demeyin” ayet-i kerimesindeki “üf” demenin yasaklanması bu ayetin ibaresi ile sabittir. Ancak anne babayı dövmenin, onlara sövmenin haram olması bu ayetin ibaresinden anlaşılmamaktadır.

Dâl bil'işare: (وَهُوَ الْعَمَلُ بِمَا ثَبَّتَ بِنَظْمِهِ لُغَةً) Lügat cihetinden lafzın nazmıyla sabit olan şeyle amel etmektir. (Yani nass kendi şiga ve ibaresi ile bu manaya delalet etmeyip, ancak işaret ve ima yoluyla delalet etmesine denir.)

Dâl biddelale: (وَهُوَ مَا ثَبَّتَ بِمَعْنَاهُ لُغَةً) Bir lafızdır ki hükmündeki illet sebebiyle mevzuu lehine lazım gelen bir manaya delalet eder. Mesela “üf” demek haramdır. Haramlık hükmünün sebebi ise bu sözde eza ve cefa olmasıdır. Ezânın en hafifi olan “üf” demek haramsa, dövmek ve sövmenin evleviyetle haram olması icap eder. Bu ise lafzın delaleti ile sabittir.

Dal bil'iktiza: (تَقَدُّمِهِ عَلَيْهِ وَهُوَ مَا لَمْ يَعْمَلِ النَّصُّ إِلَّا بِشَرْطِ) Sabit olmasında nass ile amel edilmeyip ancak o hükmün nass üzerine tekaddüm etmesi şartıyla amel edilendir. Mesela ayet-i kerimede “analarınız, kızlarınız size haram kılındı” buyrulmuştur. Bunun takdiri “analarınızı, kızlarınızı nikahlamanız size haram kılındı” şeklindedir. Lafız iktiza yoluyla bu manaya delalet eder. Çünkü zatlar haram kılınmaz, onların fiilleri haram kılınır. Burada haram olan fiil onlarla evlenme fiilidir.

Ahkam-ı Meşrûa: İki nevidir: Azimet ve Ruhsat.

Azimet: Kulların özürlerinden kaynaklanmaksızın ilk olarak sabit olan şeydir. Azimetin neveleri şunlardır: Farz, vacip, sünnet, nafil ve mübah

Farz: (وَهُوَ مَا تَبَيَّنَ بِدَلِيلٍ قَطْعِيٍّ لَا شُبُهَةَ فِيهِ) . Kendisinde şüphe olmayan kat'î delille sabit olan hükümdür. İnkâr eden kâfir, özürsüz terk eden fasık olur.

Vacip: (وَهُوَ مَا تَبَيَّنَ بِدَلِيلٍ فِيهِ شُبُهَةٌ) . Kendisinde şüphe olan delille sabit olan hükümdür. Amel yönünden farz menzilesindedir.

Sünnet: (لِمَسْلُوكَةٍ فِي الدِّينِ وَهِيَ الطَّرِيقَةُ) . Dinde gidilen yol demektir. Farzıyyet ve vücubiyet ifade etmeksizin yerine getirilmesi talep olunandır.

Nafil: (وَهُوَ مَا زَادَ عَلَى الْعِبَادَاتِ) . İbadetler üzerine ziyade olandır. Yapılmasından dolayı sevap vardır, terk edilmesinden dolayı günah yoktur.

Mübah: (وَهُوَ مَا لَيْسَ لِفِعْلِهِ ثَوَابٌ وَلَا لِتَرْكِهِ عِقَابٌ) . Yapılmasından dolayı sevap, terk edilmesinden dolayı günah olmayandır.

Ruhsat: (وَهِيَ مَا تَغَيَّرَ مِنْ عُسْرِ لَيْسَرٍ بِغَيْرِ) . Bir özür sebebiyle zorluktan kolaylığa olan değişikliklerdir.

Sünnet: (وَهِيَ الْمَرْوِيَّةُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوْ فِعْلًا أَوْ تَقْرِيرًا) . Kavlen, fiilen, takriran Rasûlüllah efendimizden rivayet olunandır. Sünnet bize değişik vecihlerle ulaşmıştır.

Sünnetin kısımları dörttür: Muttasıl, munkatî, mahalli haber ve nefs-i haberdir.

Muttasıl: Sünnetin, hiçbir kesintiye maruz kalmadan bize gelmesi demektir.

Munkatî: Sünnetin birtakım kesintilere uğrayarak bize gelmesidir.

Mahall-i Haber: Haberin kendisinde delil kabul edildiği mahallerdir.

Nefs-i Haber : Bizzat haberin kendisini beyan eder.

Muttasıl: Hiçbir kesintiye uğramadan bize gelen sünnet iki şekilde gelir; mütevater ve meşhur olarak.

Mütevater: (ذِي قَوْمٍ لَا يُحْصَى عَدْدُهُمْ وَلَا يُتَوَقَّعُ تَوَاطُّعُهُمْ عَلَى الْكُذْبِ وَهُوَ الْكَامِلُ أَلًا) . Yalan üzerine ittifaqları düşünülmeyen ve adetleri de sayılamayacak kadar çok olan bir kavmin rivayet ettiği kamil haberdir.

Meşhur: Haber-i vahitten yayılıp mütevater derecesine ulaşan sünnettir.

Haber-i Âhad: Peygamberimizin vefatından sonra meşhur olmuş tek kişiden ulaşan haberdir.

Munkatî: Birtakım kesintilere uğrayarak bize ulaşan haberdir ki bu inkıta iki şekilde olur; zahiren ve batınen.

Zahiren olan; isnadı kesik olandır ki dört kısımdır: Sahabenin irsal ettiği, tabiinin irsal ettiği, her asırda adil bir kimsenin irsal ettiği, bir yönden mürsel bir yönden de müsned olandır.

Batınen olan da iki kısımdır: Nakledendeki noksanlıktan kaynaklanan bir de kendisinden daha kuvvetli delile muarız olmakla munkatf olandır.

Mahall-i Haber: Eğer haber hukukullah hakkında ise delil kabul edilir. Hukukul'ibâd hakkında olup kendisinde ilzam olmayan bir mevzuda ise rivayet şartları aranır. Hukukul'ibâd hakkında olup kendisinde bir yönden ilzam olup bir yönden de olmayan bir mevzuda olursa İmam-ı Azam Hz. İndinde adet ve adalaet şart kılınır.

Nefs-i Haber: Haberler dört kısımdır. Doğruluğu vacip olan, Yalan olması vacip olan, Her ikisine de ihtimali olan, İkiden birisi tercih olunandır.

Deliller arasında taâruz: Muâraza iki ayet arasında ise sünnete gidilir. İki sünnet arasında ise sahabenin sözlerine veya kıyasa gidilir. İki kıyas arasında ise ve ikiden birini tercih etmek mümkünse onunla amel olunur. Eğer ikiden birini tercih etmek mümkün değilse müctehid kalbinin şahadetiyle dilediği ile amel eder. İki haberden birinde ziyadelik olup, râvileri de aynı kişi olursa ziyadelik olan alınır. İki haberden birinde ziyadelik olup, râvileri de farklı kişiler olursa ikisi ayrı ayrı haberler kabul edilir ve mutlak olan mukayyed olana hamledilmeksizin her ikisi ile de amel olunur.

Beyânât-ı Hams: Bütün bu delillerin beyana ihtimali vardır. Beyan ise beş kısımdır.

Beyan-ı takrir: Husus ve mecaz ihtimalini ortadan kaldıran şeyle kelamı te'kitlemektir. Mevsûl ve mefsûl olabilir. (Yani beyan olunan şeyin hemen akabinde söylenebileceği gibi ondan ayrı olarak daha sonra da söylenebilir.)

Beyan-ı Tefsir: Mücmeli beyan edendir.

Beyan-ı tağyir: Şarta veya istisnaya bağlı olan beyandır. Sadece mevsul olabilir. (Yani beyan olunan şeyin hemen akabinde söylenmelidir.)

Beyan-ı Zarure: Kendisi için vazolunmadığı şeyle olan beyandır.

Beyan-ı Tebdil: Nesihtir.

Nesih: Kıyas ve icmain neshetme özelliği yoktur. Kitap ve sünnetten her bireri diğeri ile neshedilebilir. Bir ayetin hem hükmü hem de tilaveti neshedilebileceği gibi yalnız hükmü veya yalnız tilaveti de neshedilebilir. Veya hükmün kendisi baki olmakla birlikte vafında bir nesih olabilir.

Rasûlüllah efendimizin ef'aline muttasıl olan şeyler dördtür (yani Rasûlüllah efendimizin fiili sünnetleri):

Mübah, müstehab, vacip, farz. Peygamber efendimizden vaki olduğu bilinen hususlarda O'na uyulur. Vaki olduğu bilinmeyen hususlar ise mübahdır.

İcmâ: (وَفَاتِهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي عَصْرِ مِنَ الْأَعْصَارِ عَلَى أَمْرِ شَرِّ عِيٍّ اِتِّفَاقُ الْمُجْتَهِدِي هَزِهِ الْأُمَّةِ بَعْدَ) . Bir asırda ümmet-i muhammedin müctehidlerinin bir mes'ele üzerinde ittifak etmelerine denir. İcmâın mertebeleri üçtür: En üstünü sahabenin icmâdır. Ondan sonra, daha önce sahabe arasında hiçbir ihtilafın olmadığı bir mevzuda tabiinin icmâdır. Üçüncüsü de, daha önce sahabe arasında ihtilaf olmuş bir mevzuda tabiinin icmâdır.

Kıyas: (وَهُوَ عِبَانَةٌ مِثْلُ حُكْمِ أَحَدِ الْمَزْكَورَيْنِ بِمِثْلِ عَلَيْهِ فِي لآخر) . Mezkûr iki şeyden birinin hükmünün mislini, aynı illet sebebiyle diğesinde isbat etmektir. Kıyasın şartları : Mekîsün aleyh (kendisi üzerine kıyas yapılan), diğ bir nas ile kendi hükmüne mahsus olmayacak. Yani hüküm hakkında nas bulunmamalıdır. Çünkü kıyasa hakkında nas bulunmayan meselelerde müracaat edilir. Mekîsün Aleyh kendisiyle kıyas tarikından dönülmüş olmayacak. Asıl ile sabit olan şer'i hüküm fer'e geçecek. Nas ile sabit olan şer'i hüküm kıyastan sonra da bakî olacak.

Edile-i şer'iyye ile sabit olan hükümler dört kısımdır: Bu fillerden maksat ya umumi bir menfaat, ya da hususi bir menfaattir. Eğer o fillerden maksat umumi olarak cemiyetin menfaati ise fiil Hz. Allah'ın hakkıdır. Eğer fiillerden maksat hususi bir menfaat ise fiil kulun hakkıdır. Bazen bir fiilde hem kulun hem de Allah'ın hakkı bulunabilir. Bu kısımlar: Hukukullah-i halisa, hukukul'ibâd halisa, her ikisi de olup Hz. Allah'ın hakkı galip olan, her ikisi de olup kulun hakkı galip olan

Ahkam-ı meşrûa kendisine taalluk eden şeyler de dört kısımdır: Sebep, illet, şart, alamet

Sebep: Üç kısımdır: Sebep-i hakiki, sebep-i mecazi ve sebep-i hali

İllet: İbtidâen hükmün vücubu kendisine bağlanan şeyden ibarettir.

Şart: Bir şeyin vacip olması değil de mevcut olması kendisine bağlı olandır.

Alamet: Vücuba veya vücuda taalluk etmeksizin bir şeyin mevcudiyeti kendisi ile bilinen şeydir.

Ehliyete Müessir Arızî Haller

İnsanın ehliyeti tamamlandıktan sonra ehliyeti yok eden ya da eksikleştiren yahut ta yok etmeyen ve eksiltmeyen ancak insanla ilgili bazı hükümlerde değişiklik yapan bazı haller zuhur edebilir, arız olabilir. Bunlara ehliyete arız olan haller denir ve iki kısımdır: Semavi ve mükteseb

Semavi : İrade isteğe bağlı olmayan hallerdir. Mesela delilik, bunaklık, unutmak, uyku, baygınlık, ölüm hastalığı ve ölüm gibi.

Mükteseb : İrade ve istek ile kazanılmış olan hallerdir. Mesela, bilgisizlik, hata yapmak, ciddiyetsizlik, sefeh, sarhoşluk gibi.

Hurumât (haramlar): Dört kısımdır: Kendisine ruhsat verilmeyenler, Sukûta ihtimali olanlar, Sukûta ihtimali

olmayıp bir özür ile de düşmeyenler, Ruhsata ihtimali olanlar

Müteferrikât (muhtelif mevzular):

Firaset: Delilliğine bakılmaksızın kalpte vaki olan şeydir.

Hüküm: Cebren sabit olandır.

Delil: Kendisine sıhhatli bir şekilde nazar edildiğinde ilme ulaşılandır.

Örf: Akılların şahadetleri ile sabit olan ve selim tabiatlı kimselerin de kabul ederek aldığı şeydir. (Yani bir şeyi ilk yapan kimsenin makul bir sebebe dayanarak yaptığı ve selim tabiatlı kimseler tarafından da kabul gören şeylerdir.)

Âdet: İnsanların kendisi üzerine devam ettiği ve tekrar tekrar yaptığı şeydir. (Âdette akılların şahadetleri aranmaz. Yani insanlar makul olmayan şeyleri de adet edinebilirler ve bu hareketler tab-ı selim kişilerden kabul görmeyebilir.)